

# Filistin Direnişinin Şiirle Buluştuğu Bir Hayat: İbrâhîm Tûqân'ın Biyografisi ve Edebî Mücadelesi

*A Life Where Palestinian Resistance Meets Poetry: The Biography and Literary Struggle of İbrâhîm Tuqân*

**Veysel Öz**  
(Sorumlu Yazar)

Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,  
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı,  
Assist. Prof, Ordu University Faculty of Divinity,  
Department of Islamic History and Arts,  
Ordu/Türkiye  
[veysel-oz@hotmail.com](mailto:veysel-oz@hotmail.com)  
**ORCID ID: 0009-0005-4414-5601**

**Sedat Tuna**

Dr. Öğretim Üyesi, Ordu Üniversitesi İlahiyat  
Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı  
Assist. Prof, Ordu University Faculty of Divinity,  
Department of Arabic Language and Rhetoric  
Ordu/Türkiye  
[tuna.sedat52@gmail.com](mailto:tuna.sedat52@gmail.com)  
**ORCID ID: 0000-0001-5832-3724**

## Makale Bilgisi | Article Information

**Geliş Tarihi** | Received: 01.07.2025  
**Kabul Tarihi** | Accepted 22.10.2025  
**Yayın Tarihi** | Published: 15.12.2025

## Atıf | Cite as

Öz, Veysel - Tuna, Sedat. "Filistin Direnişinin Şiirle Buluştuğu Bir Hayat: İbrâhîm Tûqân'ın Biyografisi ve Edebî Mücadelesi". *Van İlahiyat Dergisi* 13/23 Aralık 2025), 93-111.

<https://doi.org/10.54893/vanid.1732453>

Öz, Veysel - Tuna, Sedat. "A Life Where Palestinian Resistance Meets Poetry: The Biography and Literary Struggle of İbrâhîm Tuqân". *Van Journal of Divinity* 13/23 (December 2025), 93-111.

<https://doi.org/10.54893/vanid.1732453>

## İntihal | Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/vanid>

Mail: [vanyyuifd@yyu.edu.tr](mailto:vanyyuifd@yyu.edu.tr)

## Filistin Direnişinin Şiirle Buluştuğu Bir Hayat: İbrâhîm Tûqân'ın Biyografisi ve Edebî Mücadelesi

### Öz

Bu çalışma, yirminci yüzyılın ilk yarısında işgal altındaki Filistin'de dünyaya gelen, Filistin davasının yılmaz savunucusu ve millî şairi olarak tanınan İbrâhîm Tûqân'ın hayatı, İngiliz ve Siyonist işgaline karşı mücadelesi ile bazı şiirlerine dair genel bir değerlendirmeyi kapsamaktadır. 1905 yılında, Nablus'ta köklü ve seçkin bir ailede dünyaya gelen İbrâhîm Tûqân, anne tarafından Türk kökenlidir. İlk eğitimini ailesinden alan şair, ilk öğrenimini Reşâdiyye Mektebi'nde, orta öğrenimini ise Matran Mektebi'nde tamamlamıştır. Yükseköğrenim için Beyrut'a giden İbrâhîm Tûqân, Beyrut Amerikan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydolmuş; bu üniversiteden mezun olduktan sonra aynı fakültede öğretim görevlisi olarak kısa bir süre çalışmıştır. İbrâhîm Tûqân, üniversite yıllarında ağabeyi Ahmed Tûqân aracılığıyla dönemin önemli edebiyatçılarından bazılarıyla tanışmış ve bu ilişkiler sonucunda "Dâru'n-Nedve" adlı bir edebiyat kulübü kurmuştur. Amerikan Üniversitesi'nde eğitim görmesi nedeniyle Fransızca ve Türkçeye çok az aşinalık kazanmış olsa da İngilizceyi akıcı bir şekilde konuşmuş ve İngiliz edebiyatı hakkında derin bilgi edinmiştir. Bu yönüyle, dönemin çağdaş üniversite kültürünü benimsemiş ve bu kültürün izlerini şiirlerinde açıkça yansıtmıştır. Şairlik yeteneği daha öğrencilik yıllarında fark edilen İbrâhîm Tûqân, üniversitede yazdığı şiirlerle "Üniversite Şairi" unvanını almıştır. Özellikle Siyonistler tarafından idam edilen üç genç için kaleme aldığı "Kırmızı Salı" adlı şiiri, onun gelecekte büyük bir şair olacağının habercisi niteliğindedir. Gazel, millî şiir, övgü ve mersiye türlerinde kaleme aldığı şiirlerdeki üslup ve derinlik, onu çağdaşlarından ayırarak edebî çevrelerde özgün bir konuma taşımıştır. İbrâhîm Tûqân, edebî kişiliğiyle sınırlı kalmayarak, mezuniyetinden sonra öğretmenlikten belediyeceliğe, ticaretten radyo programcılığına kadar pek çok farklı alanda çalışmış, Filistin toplumunun farklı kesimleriyle doğrudan temas kurmuş ve böylelikle halkın nabzını tutma imkânı bulmuştur. Yaşadığı coğrafyanın acılarını, halkının umutlarını ve işgale karşı direncini şiirlerine yansıtan İbrâhîm Tûqân, kısa ömrüne rağmen önemli bir edebî miras bırakmıştır. Onun şiirleri, Filistinli gençler arasında büyük bir etki yapmış ve sözlü kültür aracılığıyla dilden dile aktarılmıştır. Eleştirmenler, onu yirminci yüzyılın ilk kırk yılında Arap şiirinin öncülerinden biri olarak değerlendirmiştir. Filistin ve bazı Arap ülkeleri tarafından millî marş olarak benimsenen "Vatanım" şiirinin yanı sıra Kudüs üzerine kaleme aldığı şiirlerle, modern Arap şiirinin en önemli temsilcileri arasında yer almıştır. İbrâhîm Tûqân, kaleme aldığı eserlerde Filistin davasını savunmuş, halkın milliyetçi duygularını pekiştirmiş, vatanı satmak isteyenlere karşı milli bir duruş sergilemiş ve Filistinli şehitlerin anısını onurlandırmıştır. Kısa yaşamına rağmen Arap edebiyatı ve Filistin davası için büyük önem taşıyan İbrâhîm Tûqân, aynı zamanda edebî kimliğe sahip olan Fatvâ Tûqân'ın ve 1970 yılında Ürdün başbakanı olarak görev yapan Ahmed Tûqân'ın kardeşidir.

**Anahtar Kelimeler:** Arap Dili ve Belagatı, İslam Tarihi, Filistin Millî Mücadelesi, Şair, İbrahim Tûqân.

## A Life Where Palestinian Resistance Meets Poetry: The Biography and Literary Struggle of İbrâhîm Tûqân

### Abstract

This study provides a general overview of the life, resistance against British and Zionist occupation, and poetry—especially his poems about Jerusalem—of İbrâhîm Tûqân a prominent national poet and ardent defender of the Palestinian cause, born in occupied Palestine during the first half of the twentieth century. Born in 1905 into a distinguished and well-established family in Nablus, Tûqân was of Turkish descent on his mother's side. He received his early education at home, completed his primary education at al-Rashâdiyya School, and his secondary education at the Matran School. He later moved to Beirut for higher education, enrolling in the Faculty of Arts at the American University of Beirut. Upon graduation, he began working as a lecturer at the same institution. During his university years, through his elder brother Ahmad Tûqân, he met several leading literary figures of the time. These relationships led to the founding of a literary club named "Dâr al-Nadwa." Due to his education under the American system, he acquired only limited familiarity with French and Turkish but became fluent in English and gained deep knowledge of English literature. This background helped him adopt the culture of modern academia, which is clearly reflected in his poetry. Tûqân's poetic talent was recognized during his student years, and he earned the title "The Poet of the University" for his early studies. His poem "The Red Tuesday" (*al-Thulâthâ' al-Ahmar*), written in memory of three young men executed by Zionists, heralded his future as a major poet. With his eloquent and profound poems—particularly in the genres of ghazal, national poetry, panegyric, and elegy—he distinguished himself from his contemporaries and

secured a unique place in literary circles. Beyond his literary achievements, Tûqân worked in various fields following his graduation, including teaching, municipal administration, commerce, and radio broadcasting. These diverse roles allowed him to engage with different segments of Palestinian society and remain in touch with the pulse of the people. He reflected the sufferings of his homeland, the hopes of his people, and the spirit of resistance against occupation in his poetry. Despite his short life, he left behind a significant literary legacy. Tûqân's poetry had a profound influence on Palestinian youth and was widely disseminated through oral culture. Critics have regarded him as one of the pioneers of Arabic poetry during the first forty years of the twentieth century. In addition to his famous poem "*My Homeland*" (*Maṭhnî*), which was adopted as a national anthem by Palestine and some Arab countries, his poems on Jerusalem placed him among the foremost figures of modern Arabic poetry. In his studies, Tûqân passionately defended the Palestinian cause, strengthened the nationalist sentiments of his people, took a firm stance against those willing to sell out the homeland, and honored the memory of Palestinian martyrs. Despite his short lifespan, İbrâhîm Tûqân remains a figure of great significance in both Arabic literature and the Palestinian national movement. He was also the brother of Fadwâ Tûqân a literary figure in her own right, and Ahmad Tûqân who served as Prime Minister of Jordan in 1970.

**Keywords:** Arabic Language and Rhetoric, Islamic History, Palestinian National Struggle, Poet, İbrâhîm Tûqân.

### Extended Abstract

İbrâhîm Tûqân (1905–1941), one of the pioneering figures of modern Palestinian literature, played a vital role in shaping Palestinian national consciousness through his poetic and political identity. Known as the "Poet of Life" and widely revered as the "Palestinian National Poet," Tûqân became the literary voice of resistance against Zionist ambitions and British colonial rule during the Mandate period. His poetry articulates the collective sorrow, unwavering attachment to the homeland, and the longing for freedom of the Palestinian people in a refined and powerful style. Born in Nablus—often referred to as Jabal al-Nâr (Mount of Fire) for its spirit of resistance Tûqân hailed from a family deeply rooted in intellectual, political, and cultural life. His sister, Fadwâ Tûqân, is known as the "Mother of Palestinian Poets"; his uncle, Qadri Hafiz Tûqân, was a renowned educator; and his brother, Ahmad Tûqân, later served as Prime Minister of Jordan. On his maternal side, the family was of Turkish origin, and they owned one of Palestine's most extensive private libraries. Throughout history, the Tûqân family consistently resisted occupation and remained committed to the Palestinian cause. Tûqân received his early education in Jerusalem at al-Rashîd and al-Maṭrân schools, later completing his higher education at the American University of Beirut, where he studied Arabic literature and classical poetry. Upon graduation, he worked as a teacher at al-Najât School in Nablus, taught at the Higher Teachers' Institute in Baghdad, and held a significant role at the Palestine Broadcasting Service in Jerusalem. Particularly through his work in radio, he aimed to elevate national awareness and mobilize public opinion against British and Zionist influence by presenting literary discussions, historical content, and patriotic poetry recitations. His political engagement was evident not only in his poetry but also in his public statements. In 1932, he fiercely criticized individuals who sold Palestinian land to Zionists, despite their alleged involvement in efforts to prevent such sales. He wrote: "Some of those responsible for the fund project have sold land to the Zionists... out of sheer lust for money... If they did this because they were hungry, we could excuse them. But God is their witness—they have never known hunger or thirst." One of Tûqân's most renowned poems, *Mawṭinî* ("My Homeland"), became a powerful symbol of Palestinian resistance and was adopted as an unofficial national anthem after 1967. The poem was also embraced by other Arab countries—such as Iraq, Syria, and Algeria—as a gesture of solidarity with the Palestinian cause. The lines of *Mawṭinî* reflect a fierce rejection of oppression: "*Even if we drink the sherbet of death for your freedom, we will not be captive to the enemy's chains. We do not wish to live in perpetual humiliation.*" His poem *Red Tuesday*, written in memory of three Palestinian youth—Fouad Hijazi, Muhammad Jamjum, and Attâ ez-Zîr—who were executed in 1930 for resisting occupation, is considered one of his most moving nationalist studies. When Tûqân read it at a graduation ceremony, it was said to have brought the audience to tears, underscoring the emotional power of his words. Although he did not publish his poetry in book form during his lifetime, his students compiled and published his studies posthumously under the title *Dîwân İbrâhîm Tûqân*. In 1936, while working at the Palestinian Broadcasting Authority, he met and married Sâmiya bint Qâsim Abd al-Hādî, a frequent guest on his programs. They had two children. Despite his dedication, Tûqân's final years were marked by deteriorating health and personal hardship. After taking up a teaching post in Baghdad, his illness worsened, forcing him to return to Nablus. He was later transferred to the French Hospital in Jerusalem, where he passed away on May 2, 1941, at the age of thirty-six. Tûqân was known for his religious devotion and carried a small Qur'ân (Mushaf) in his pocket. According to reports, the last verse he recited on his deathbed was: "*Great is the rank in the sight of Allah of those who believe, emigrate, and strive hard in the way of Allah with their wealth and their lives...*" (al-Tawba 9:20–21). Ultimately, İbrâhîm Tûqân was not only a poet but also a symbol of resistance and national dignity. His poetry gave

voice to themes such as homeland, freedom, honor, and sacrifice, deeply resonating within the Palestinian struggle and the wider Arab world. As a writer from Nablus once wrote of him: *“He was divided between sweet words, enchanting accents, a hidden passion, and a sorrowful homeland.”* Through his unwavering moral stance and literary brilliance, Tûqân remains a lasting figure in the cultural and national legacy of Palestine.

## Giriş

Şair, bir milletin ruhunu harekete geçiren; davasını şiirleriyle milletin kalbine ve gönlüne üfleyen, adeta ilahî bir nefesle o milleti diriltten insandır.<sup>1</sup> Arap toplumu da tarih boyunca his ve duygularını ifade etmede şiiri en güçlü araçlardan biri olarak görmüştür. Bireyler, içinde bulundukları şartları ve yaşadıkları duygusal tecrübeleri dile getirirken şiirsel anlatımlara özel bir önem vermiştir. Bu durum, yalnızca bireysel bir ifade biçimi olmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal birlikteliği ve ortak bilinç oluşumunu da desteklemiştir. Farklı yaş gruplarından insanlar, sevinç, hüznün, kahramanlık ya da özlem gibi çeşitli duyguları şiir aracılığıyla dile getirerek hem kendi kimliklerini yansıtmış hem de içinde bulundukları toplumun kültürel hafızasına katkıda bulunmuşlardır. Böylece şiir, Arap toplumunda sadece edebî bir estetik unsur değil, aynı zamanda sosyal dayanışmayı güçlendiren bir iletişim vasıtası hâline gelmiştir.<sup>2</sup>

Yirminci yüzyılın ilk yarısı, Arap dünyasında siyasî işgaller, toplumsal dönüşümler ve kültürel uyanışların yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir.<sup>3</sup> Özellikle İngiliz manda yönetimi altında varlığını sürdürmeye çalışan Filistin, bu dönemde sadece siyasî mücadelelerin değil, aynı zamanda güçlü edebî temsilcilerin de doğduğu bir coğrafya olmuştur. Filistin edebiyatı yalnızca acının bir yansıması değil; aynı zamanda siyasi bir duruşun, kültürel direnişin ve milli varoluşun dinamik bir sahasıdır. Kayıp ve yokluk zemininde kök salmış bu edebiyat, özgürlük ve kendi kaderini tayin etme hakkı mücadelesini kararlılıkla sürdürmektedir.<sup>4</sup> Bu minvalde hem Filistin halkının sesi hem de Arap şiirinin vicdanı olarak değerlendirilen İbrâhîm Tûqân, modern Arap edebiyatının en önemli şairlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. O, hayatı boyunca şiiri bir direniş aracı olarak görmüş; işgalcilere, mandacılara ve yerli işbirlikçilere karşı sesini mısralarla yükseltmiştir. Onun şiirleri sadece edebî değer taşımakla kalmaz, aynı zamanda bir dönemin ruhunu, halkının acılarını ve özgürlük özlemlerini yansıtan tarihsel vesikalar niteliğindedir.<sup>5</sup> Nablus’un ilim ve siyasetle iç içe geçmiş seçkin bir ailesine mensup olan İbrâhîm Tûqân, küçük yaşlardan itibaren aldığı klasik Arap edebiyatı eğitimi, modern üniversite tecrübesi ve radyo yayıncılığı gibi alanlarda edindiği birikimle çağdaş Filistin şiirine yön veren bir isim hâline gelmiştir. İbrâhîm Tûqân’ın hayatı, ailesi, eğitimi ve meslekî serüveni üzerinden onun edebî kimliği ve şiir anlayışı ele alınmakta; özellikle millî duygularla yoğrulmuş eserleri ve “Kudüs” şiiri üzerinden edebî duruşu değerlendirilmektedir. Makale boyunca şairin hem klasik şiir geleneğine olan bağlılığı hem de modern Arap toplumunun sorunlarına duyarlılığı iç içe ele alınarak, onu dönemin diğer şairlerinden ayıran temel unsurlar ortaya konulmaya çalışılacaktır. İbrâhîm Tûqân’ın şiiri, Filistin davasının sembollerinden biri hâline gelmiş; özellikle “Vatanım” ve “Kırmızı Salı” gibi şiirleri Arap halkları arasında geniş yankı uyandırmıştır. Onun eserlerinde dinî referanslar, millî heyecanlar, kişisel trajediler ve halkın ortak hafızası iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Bu açıdan, şairin edebî mirası yalnızca bireysel bir ifade değil; kolektif bir mücadele ve kültürel hafızanın şiirsel bir temsidir.<sup>6</sup> Bu çalışmanın temel amacı, Filistin’in millî şairi olarak kabul edilen İbrâhîm Tûqân’ın hayatını, entelektüel birikimini, edebî kişiliğini ve bazı şiirleri üzerinden şiir anlayışını değerlendirmektir. İbrâhîm Tûqân’ın bireysel biyografisi ile tarihî ve siyasî bağlam arasında kurduğu ilişki incelenerek, onun şiirlerinin bir milletin kolektif hafızasında nasıl yankı bulduğu ortaya konulacaktır. Şairin klasik ile modern arasındaki geçişi nasıl inşâ ettiği ve şiirlerinde millî-manevî değerleri nasıl işlediği de bu değerlendirme kapsamında ele alınacaktır. Araştırma, İbrâhîm Tûqân’ın tüm şiir külliyyatını kapsamamakta; şairin hayatı,

<sup>1</sup> M. Ertuğrul Düzdağ, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar-4* (İstanbul: Gonca Yayınevi, 2020), 36.

<sup>2</sup> Cemal Sandıkçı, *Arap Şiirinin Kur’an Lafızlarını Anlamaya Etkisi* (Samsun: Üniversite Yayınları, 2025), 13.

<sup>3</sup> Shawqî Dayf, *Tārīkh al-Adab al-‘Arabî fî al-‘Aşr al-Ḥadīth* (Kâhire: Dār al-Ma‘ārif, 1993), 115.

<sup>4</sup> Salam Mir, “Palestinian Literature: Occupation and Exile”, *Arab Studies Quarterly* 35/2 (2013), 111.

<sup>5</sup> Mahmud Abbās, *İbrâhîm Tûqân: al-Shā‘ir al-Filastīnī* (Beyrūt: Mu’assasat al-Dirāsāt al-Filastīniyya, 1982), 61.

<sup>6</sup> Adel Al-Osta’h, “Homeland in Ibrahim Tuqan’s Poetry”, *An-Najah University Journal for Research – B (Humanities)* 10/1 (1996), 27.

entelektüel çevresi ve bazı şiirleri üzerinden bir değerlendirme sunmaktadır. Biyografik veriler daha çok Arapça kaynaklar temelinde değerlendirilmiştir. Çünkü İbrâhîm Tûqân'ın biyografik verileri hakkında herhangi bir Türkçe çalışma yapılmamıştır.

### 1. Filistin Halkının Gür Sesi Şair İbrâhîm Tûqân'ın Yaşam Öyküsü

Filistin'in modern dönem şairi İbrâhîm Tûqân (1905–1941), hem bireysel yaşamı hem de edebî kimliğiyle yirminci yüzyıl Arap edebiyatında derin izler bırakmıştır. İbrâhîm Tûqân, Filistin'in Nablus şehrinde dünyaya gelmiştir. Nablus, Kudüs'ün kuzeyinde, Gerizim (Tûr) ve İbal dağları arasında yer alan tarihî bir şehir olup, su kaynakları ve stratejik konumuyla bölgenin kadim kültürel merkezlerinden biri olarak öne çıkmaktadır.<sup>7</sup> 1918'de Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesiyle şehir İngiliz askeri yönetimine geçmiş, 1920'den itibaren ise manda idaresi altına girmiştir.<sup>8</sup> 1987'deki birinci İntifâda sırasında direnişin sembol şehirlerinden biri hâline gelen Nablus, bu süreçte "Cebelü'n-Nâr" (Ateş Dağı) unvanıyla anılmıştır.<sup>9</sup>

İbrâhîm Tûqân'ın mensubu olduğu Tûqân ailesi, köken itibarıyla Osmanlı yönetimine yakınlığıyla bilinen ve "Hayariyyûn" (حياريين) adıyla tanınan bedevî Arap topluluklarından biridir.<sup>10</sup> Bu topluluk, tarihsel süreçte çadırlarını Şam çölünün Hama ile Humus arasındaki alana kurarak varlığını sürdürmüştür.<sup>11</sup> Tûqân ailesi de bu geniş boyun bir kolunu teşkil etmektedir. Hicrî dokuzuncu yüzyılın ortalarında, Şam ve Mısır bölgeleri Burcî Memlûkler'in hâkimiyeti altındayken söz konusu coğrafyada idarî zafiyet ve siyasî istikrarsızlık hüküm sürmekteydi.<sup>12</sup> Humus çevresindeki karışıklıklardan rahatsız olan Tûqân ailesi, bu istikrarsızlıktan uzaklaşmak amacıyla güneye göç ederek Filistin topraklarına yönelmiş ve Nablus'a yerleşmiştir.<sup>13</sup>

1516 yılında Yavuz Sultan Selim'in (ö. 1520) Mısır Seferi sonucunda Filistin'in Osmanlı topraklarına katılmasıyla<sup>14</sup> birlikte Tûqân ailesi Osmanlı yönetimiyle ilişkilerini güçlendirmiş, devlet otoritesine sadakat göstermiştir. Bu dönemde ailenin bazı mensupları Osmanlı ordusunda görev almış, bunlardan biri de İbrâhîm Tûqân'ın dedesi İbrâhîm Ağa olmuştur. Tûqân ailesi, zamanla Nablus'ta ekonomik ve siyasî nüfuzunu artırarak bölgenin demografik ve sosyal yapısında belirleyici bir unsur hâline gelmiş; özellikle aşiretler arası çekişmelerde dengeleyici bir rol üstlenmiş ve Osmanlı yönetiminin istikrar arayışlarına destek sunmuştur.<sup>15</sup>

İbrâhîm Tûqân, tarihsel ve siyasal gerilimin yoğun yaşandığı bu coğrafyada, köklü ve entelektüel bir ailenin mensubu olarak dünyaya gelmiştir. Tûqân ailesi, Suriye'deki Humus bölgesinden Nablus'a göç etmiş, zamanla yerel idarede nüfuz kazanarak şehrin önde gelen ailelerinden biri olmuştur.<sup>16</sup> Ailenin sosyo-kültürel etkinliği sadece siyasetle sınırlı kalmamış, aynı zamanda eğitim, edebiyat ve kamu hizmetlerinde de kendini göstermiştir. İbrâhîm Tûqân'ın dedesi Dâvûd Ağa, tarih ve edebiyata ilgi duyan, ticaretle uğraşan entelektüel bir kişidir. Tûqân ailesinin bu kültürel mirası, İbrâhîm Tûqân'ın şahsiyetinin ve düşünce altyapısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.<sup>17</sup>

Babası Abdülfettâh Ağa ise Filistin'in siyasal ve entelektüel tarihinde önemli bir figürdür. "Sarı Plan"<sup>18</sup> olarak bilinen ve Filistin topraklarını bölmeyi amaçlayan 1913 tarihli planın uygulanmaması için ilk imzayı atanlar arasında yer almış, 1928'de Filistin Arap Konseyi ve 1937'de Millî Arap Konseyi üyeliklerinde

<sup>7</sup> Mustafa Murad ed-Dabbâğ, *Nâblus fî 'Ahd el-İhtilâl el-Britânî* (Beyrut: Dâr el-Kâşif, 1992), 22.

<sup>8</sup> Hasan Celal Güzel vd. (ed.), *Osmanlı'dan Günümüze Filistin Gerçeği* (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001), 174.

<sup>9</sup> Ş. Tufan Buzpınar, "Nablus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/265.

<sup>10</sup> Mustafa Murad Dabbâğ, *Bilâdu-nâ Filastîn* (Kudüs: Dâr al-Hudâ, 1973), 2/319.

<sup>11</sup> Nashabe Hisham, "The Tuqan Family in Nablus: 18th and 19th Century Notables", *Journal of Palestine Studies* 6/4 (1977), 68.

<sup>12</sup> Halil İnalcık, *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society* (Bloomington: Indiana University Press, 1993), 41-43.

<sup>13</sup> Ömer Ferrûh, *Şâirânî muâsırânî İbrâhîm Tûqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye ve Matbaatüha, 1954), 14.

<sup>14</sup> Hoca Sadeddin, *Tâcü't-tevârih*, çev. İsmet Parmaksızoglu (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), 2/32.

<sup>15</sup> Ferrûh, *Şâ'irânî Mu'âsırânî İbrâhîm Tûqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 16; Dabbâğ, *Bilâdu-nâ Filastîn*, 10/36.

<sup>16</sup> George Bisharat, "Nablus and Its Elite Families under the British Mandate", *Jerusalem Quarterly* 4 (1997), 14.

<sup>17</sup> Fadwâ Tûqân, *Rihletü ez-Murra: Sîratü ez-Zâtiyye* (Beyrut: Dâr el-Âdâb, 1985), 36.

<sup>18</sup> Çiftçilerin topraklarının bir daha geri verilmemek üzere ellerinden alma planıdır.

bulunmuştur.<sup>19</sup> Edebiyatla meşgul, özgürlükçü bir baba olarak çocuklarına önemli fikrî ve sosyal ortam sağlayan bir şahsiyettir.

Şairin annesi Fevziye binti Emîn Askalânî ise Nablus'un Osmanlı kökenli ailelerden birine mensuptur.<sup>20</sup> Merhametli, nüktedan ve şiire ilgi duyan yapısıyla ailenin edebî geleneğini sürdürmüştür. Ailenin yedinci çocuğu olan Fatvâ Tûqân (ö. 2003), ağabeyi gibi Arap edebiyatının önemli seslerinden biri olmuş; şiirleriyle Filistin davasını uluslararası düzleme taşımıştır.<sup>21</sup> İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan'ın, "Onun şiirleri on suikasttan daha yıkıcıdır"<sup>22</sup> sözü, bu etkinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

İbrâhîm Tûqân, doğuştan zayıf bünyeli, cılız bir çocuk olarak sağlık sorunlarıyla büyümüştür. Kız kardeşi Fatvâ Tûqân, annesinden duyduğu hatıralarla onun çocukluk dönemini şu şekilde aktarır: "İbrâhîm çok şakacıydı... annesini güldürecek şarkılar söylerdi."<sup>23</sup>

Şiirle küçük yaşlardan itibaren ilgilenmeye başlayan İbrâhîm Tûqân, babasının etkisiyle Kur'an'a yönelmiş, Ramazan aylarında halası Kerîmâ ile düzenli olarak Kur'an hatimleri yapmıştır. İbrâhîm Tûqân, klasik İslâmî kaynaklara olan ilgisini şu ifadelerle dile getirmiştir: "Kur'an'daki bazı ifadeleri anlamak için Zemahşerî'nin tefsirine ve Taberî'ye müracaat ettim."<sup>24</sup>

## 2. Eğitim ve Kültürel Gelişim Süreci

İbrâhîm Tûqân, ilkökul öğrenimine Nablus'un güneybatısında bulunan Reşadiye Mektebi'nde dokuz yaşında başlamış ve bu okulda dört yıl eğitim görmüştür.<sup>25</sup> Bu dönemde, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi hem ailesini hem de toplumsal koşulları derinden etkilemiştir. İlkokul yıllarında, Ezher mezunu olan ve aileyle yakın ilişkileri bulunan Şeyh İbrâhîm el-Hammâş ve Şeyh Fehmî Hâşim adlı iki hocası, onun klasik Arapçaya ve özellikle klasik Arap şiirine ilgisini artırmışlardır.<sup>26</sup> Mısır'daki edebî hareketlerden etkilenen bu iki hoca, öğrencilerine edebiyat ve şiir yoluyla hem bir dil sevgisi hem de vatan bilinci kazandırmışlardır. Bu etkileşim, İbrâhîm Tûqân'ın ailesinden miras aldığı şiir ve yurtseverlik duygularının daha da kökleşmesini sağlamıştır.<sup>27</sup>

Savaş sonrası İngilizlerin Filistin'i işgal etmesiyle birlikte, İbrâhîm Tûqân 1919 yılında henüz on dört yaşındayken Kudüs'teki el-Medresetü'l-Menâr Lisesi'ne yatılı öğrenci olarak kaydolmuştur. Bu okulda 1923 yılına kadar öğrenim görmüş; Arap-İslâm edebiyatına dair önemli birikimi olan "Yazıcılar" (Küttâb) grubunun ilmi ve kültürel atmosferinden etkilenmiştir.<sup>28</sup>

Kudüs'te bulunduğu dönemde, İngiliz Dili ve Edebiyatı Fakültesi öğrencisi olan ağabeyi Ahmed aracılığıyla, dönemin tanınmış ediplerinden ve âlimlerinden Nahle Zurayk (ö. 1920) ile tanışmış ve onun evinde düzenlenen edebî sohbetlere katılmıştır. Zurayk'ın konferanslarında dile getirdiği şiir, edebiyat ve Arap dili üzerine görüşleri, İbrâhîm Tûqân'ın edebî perspektifinin şekillenmesinde ve gelişmesinde belirleyici olmuştur. Bu sayede diğer milletlerin edebiyatlarına karşı da ilgi geliştirmiş; hakiki şiir ile yüzeysel söylem arasındaki farkları ayırt etmeye başlamıştır.<sup>29</sup>

Ağabeyi Ahmed'in 1920'li yıllarda eğitimine Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde devam etmesi, İbrâhîm Tûqân'ın edebî gelişiminde yeni bir sayfa açmıştır. Yaz tatillerini geçirmek üzere Nablus'a dönen Ahmed, kardeşine aruz ilmi, şiir bahirleri ve kafiye kuralları gibi edebiyatın teknik yönlerini öğretmiştir. Bu dersler, İbrâhîm Tûqân'ın şiir dünyasına adım atmasını kolaylaştırmıştır.<sup>30</sup>

<sup>19</sup> Yûsuf Atâ et-Tarîfî, *İbrâhîm Tuqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû* (Amman: Al-Ahlia, 2008), 44.

<sup>20</sup> Ferrûh, *Şâ'irânî Mu'âşirânî İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 16.

<sup>21</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 44.

<sup>22</sup> Peren Birsaygılı Mut, "Bir kardeşlik hikâyesi: İbrahim ve Fatma Tukan" (11 Ağustos 2021), *Cins Dergisi*, 17.

<sup>23</sup> Tûqân, *Rihletî el-Murra: Siratî ez-Zâtiyye*, 38.

<sup>24</sup> İbrâhîm Tûqân, *Dîvân İbrâhîm Tûqân* (Nablus: el-Mektebetü'l-Vataniyye, 1975), 11-12.

<sup>25</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 46.

<sup>26</sup> Mâcid Hakavâtî, *İbrâhîm Tûqân el-'Amâlû's-Şi'riyyah el-Kâmile* (Suudi Arabistan: Müessesetü Câizeti Abdilazîz, 2002), 11.

<sup>27</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 46.

<sup>28</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tuqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 47.

<sup>29</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tuqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 47.

<sup>30</sup> Hakavâtî, *İbrâhîm Tuqân el-'Amâlû's-Şi'riyyah el-Kâmile*, 12.

1923 yılında lise öğrenimini tamamlayan İbrâhîm Tûqân, Beyrut Amerikan Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne kaydolmuş, burada altı yıl boyunca (1923–1929) öğrenim görmüştür.<sup>31</sup> Üniversitede geçirdiği yıllar, onun sadece akademik bilgiyle değil, aynı zamanda sosyal çevre, kültürel etkileşim ve edebî yetkinlik bakımından da geliştiği bir dönem olmuştur. Üniversitedeki hocaları arasında, edebiyatçı Enis Hûrî el-Makdisî (ö. 1977), dilbilimci Câbir Mihâil Dumit (ö. 1930), tarihçi ve yazar Ömer Ferrûh (ö. 1987), araştırmacı Vecihî el-Bârûdî (ö. 1996) ve edebiyatçı Saîd Mahmûd Takıyyüddin (ö. 1960) gibi önemli isimler bulunmaktadır.<sup>32</sup>

Ancak 1924'te yani eğitiminin ilk yılında mide rahatsızlığı geçirmiş ve kendisine anemi teşhisi konulmuştur. Sağlık sorunları nedeniyle Nablus'a dönmek zorunda kalmış, bir süre hastanede tedavi görmüştür. Bu dönemde kaleme aldığı ilk özgün şiiri “مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ” (Rahmet Melekleri), hastanedeki gözlemlerinin ürünüdür ve bu şiiri 1924 yılında el-Ma'rad gazetesinde yayımlanmıştır. Şiir yayımlanmasının ardından büyük ilgi uyandırmış, Arjantin'de çıkan el-Temeddün dergisine hediye olarak gönderilmiştir.<sup>33</sup>

1925 yılında, Mısır'da yayımlanan eş-Şûrâ gazetesinde yayımlanan bir başka şiiri, Emîr Abdülkerîm er-Râfî'yi selamlayan millî bir kaside olmuştur. Bu şiir, dönemin önemli edebiyatçılarından Hayruddîn ez-Zırıklî tarafından “Filistin'in millî şairi” olarak anılmasına vesile olmuştur.<sup>34</sup>

Üniversite yıllarında İbrâhîm Tûqân, henüz bir kadına âşık olmamış ve bu durum arkadaşlarının arasında alay konusu olmuş, “Senin şiirinde kadın izi yok!” şeklinde ithamlarla karşılaşmıştır. Ancak zamanla Filistinli bir kıza âşık olmuş, bu aşk, şiirinde duygusal derinliğini artırmıştır. Bu dönemde yazdığı:

وَعُرِيْرَةٌ فِي الْمَكْتَبَةِ بِجَمَالِهَا مُتَّقِبَةٌ  
أُبْصَرْتُهَا عِنْدَ الصَّبَاحِ الْعَصْنُ تُشْبِهُ كَوْكَبَةً

*Güzelliğiyle yüzünü örtmüş, kütüphanede bir genç kız vardı.*

*Onu seherin tazelğinde gördüm; sanki bir yıldız parlıyordu.*

Mısrarlarıyla başlayan “Kütüphanede / فِي الْمَكْتَبَةِ” adlı gazel, Beyrut'ta yayımlanmış ve çevresinde büyük ilgi görmüştür.<sup>35</sup>

1926 yılında, Tûqân Suriyeli, Iraklı ve Lübnanlı edebiyatçılarla birlikte “Dârünnedve” adlı bir edebî topluluk kurmuş, bu toplulukta klasik Abbasî şairlerinin isimlerini müstear ad olarak kullanmışlardır. Ancak bir süre sonra, Hâfız Cemîl ile yaşadığı fikir ayrılığı nedeniyle bu topluluktan uzaklaşmıştır.<sup>36</sup>

Aynı yıl, Nablus'ta meydana gelen yıkıcı depremin ardından “رَبَّاءُ نَابْلُسَ” “Nablus'a Mersiye” adlı ağıtını kaleme almıştır. Bu şiir, İbrâhîm Tûqân'ın millî ve toplumsal duyarlılığını ortaya koyan önemli eserlerinden biridir. Henüz üniversite mezunu olmadan kamuoyunda şöhret kazanmış,<sup>37</sup> Beyrut gazeteleri tarafından “Üniversite Şairi” unvanı ile anılmaya başlanmıştır. Bu unvanı sadece gazel tarzındaki lirik şiirleriyle değil, aynı zamanda vatan sevgisini dile getiren güçlü şiirleriyle de hak etmiştir.<sup>38</sup>

1929 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesi'nden mezun olan İbrâhîm Tûqân, öğretmenlik mesleğine yönlendirilmiştir. Ancak mezuniyet töreninde öğrencilerin “Öğretmen! Öğretmen!” sloganlarına iç dünyasında şöyle yakınmıştır: *Bu ne büyük bir cefa ve yorgunluk... Öğrenciler öğretmenliği meslek olarak seçiyorlar? Bu seçim ne kadar kötü, arzularına ne kadar uzak!*<sup>39</sup> Bu ifadelerle öğretmenliğin zorluğuna vurguda bulunurken aslında birçok kimsenin gerçek arzusunun bu olmadığını ifade etmektedir. Bununla beraber öğretmenliğin yazar tarafından sevilen bir meslek olduğu da aşîkârdır.

<sup>31</sup> Hakavâtî, *İbrâhîm Tuqân el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile*, 14.

<sup>32</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi’ruhû*, 47.

<sup>33</sup> Hakavâtî, *İbrâhîm Tûqân el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile*, 14-15.

<sup>34</sup> Hakavâtî, *İbrâhîm Tûqân el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile*, 16-17.

<sup>35</sup> İhsân Abbas, *el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile li-İbrâhîm Tûqân* (Beyrut: el-Müessesetü'l-Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, 1993), 24.

<sup>36</sup> Ferrûh, *Şâ’irânî Mu’âşirânî İbrâhîm Tûqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 30-31.

<sup>37</sup> Ferrûh, *Şâ’irânî Mu’âşirânî İbrâhîm Tûqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 33.

<sup>38</sup> Abbas, *el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile li-İbrâhîm Tûqân*, 25.

<sup>39</sup> Abbas, *el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile li-İbrâhîm Tûqân*, 25.

### 3. Edebî Kişiliği ve Şiirlerinde Kudüs, Direniş ve Şükür Temaları

İbrâhîm Tûqân, zengin bir kültürel çevre ve entelektüel ortamda dünyaya gelmiştir. Çocukluk döneminden itibaren Kur’ân-ı Kerîm’in belâgatine hayranlık duymuş ve şiirlerinde bu üslûba sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Modern Arap şiirinin önde gelen Filistinli temsilcilerinden biri olarak, özellikle millî duyguları işleyen şiirleriyle tanınmıştır. Klasik ve modern Arap edebiyatına genç yaşta âşinâlık kazanması, şiirsel yeteneğinin erken fark edilmesine imkân sağlamıştır. Kur’an belâgatine olan ilgisi, onun ifade gücünü derinleştirmiş ve üslûbuna güçlü bir manevî boyut katmıştır.<sup>40</sup>

Şiirlerinde açık, samimi ve duygusal bir üslup ile sade bir dil benimseyen İbrâhîm Tûqân, okuyucu ile güçlü bir bağ kurmayı başarmıştır. Bu bütünlük, eserlerinin kitleleri harekete geçirebilecek derecede etkili olmasını sağlamıştır. Onun şiirinde hem edebî hem de manevî derinlik dikkat çekicidir. Henüz on dokuz yaşında 1924 yılında kaleme aldığı “بَيْضُ الْحَمَامِ” “Güvercin yumurtası” başlıklı kasidesi, üslup, tema ve sanatsal açıdan şairliğinin zirvesi kabul edilmektedir. Bu şiirinden sonra yazdığı birçok şiirini beğenmeyerek divanına almamıştır.<sup>41</sup>

İbrâhîm Tûqân, vicdan merkezli bir şairdir; şiirlerini nefsi coşkunun ve içsel fırtınaların kabardığı anlarda kaleme almıştır. Kur’an’ın yanı sıra hadis külliyyatına da ilgi göstermiş, özellikle Şaḥîḥu’l-Buḥârî’yi derinlemesine incelemiştir. Ayrıca, edebiyatın temel kaynaklarından biri olarak kabul ettiği Ebû’l-Ferec el-İsfahânî’nin (ö. 356/967) *el-Eğânî* adlı eserine özel önem atfetmiş ve bu eseri “el-Eğânî kitabını kaybettiğimizde Arap edebiyatının dörtte üçünü kaybederiz” ifadesiyle değerlendirmiştir.<sup>42</sup>

İbrâhîm Tûqân’ın şiir anlayışı iki temel prensibe dayanmaktadır: Birincisi, şiirinin nükteden ibaret olması; ikincisi ise, şiirinin ölçülü nesir olarak değerlendirilmesidir. Bu yaklaşımı, onu klasik şiir geleneğinden beslenen ancak aynı zamanda modernizme açık bir şair yapmıştır. Bu iki prensip sayesinde İngiliz şiiriyle de edebî bir bağ kurmayı başarmıştır.<sup>43</sup>

Şiirlerinde soyutlamalardan ve aşırı sembolizmden kaçınarak halkın kolayca anlayabileceği, söyleyebileceği ve içselleştirebileceği bir tarzı tercih etmiştir. Bu yönüyle eserleri yalın olduğu kadar etki gücü yüksek metinler olarak değerlendirilir. Muhafazakâr bir şiirsel duruş ile anlam ve vezin bakımından yenilikçi tavır arasında denge kurmaya çalışan İbrâhîm Tûqân, Araplar arasında millî marş yazan ilk şairlerden biri olmuştur.

#### 3.1. Kudüs Şiiri

دَارَ الرَّعَامَةِ وَالْأَخْزَابِ كَانَ لَنَا

قَضِيَّةٌ فَيَاكَ، صَبَعْنَا أَمَانِيَهَا

*“Ey liderlik ve partiler yurdu Kudüs! Bizim bir davamız vardı; ama o davanın umutlarını yitirdik.*

هَلْ تَذْكُرِينَ وَقَدْ جَاءَتْكَ نَاشِئَةٌ

عَنِيَّةٌ، دُونَهَا الْأَرْوَاحُ تُغْدِيهَا

*Ey Kudüs! Hatırlar mısın, o dava sana genç ve zengin bir şekilde gelmişti, peşinde ise sana feda ettiği canlar vardı.*

تَوَدُّ لَوْ وَجَدَتْ يَوْمًا أَخَا تَقَةٍ

لَدَيْكَ يُوسِعُهَا بِرًّا وَيَحْمِيهَا

*Keşke bir gün, seni iyilikle sarmalayacak ve koruyacak güvenilir bir kardeş bulsaydın.*

كَافِلَهَا النَّفْسُ غَفِيفٌ كُفُوًا كَانَ مَا

<sup>40</sup> Abbas, *el-Âmâlû’s-Şi’riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 62-63.

<sup>41</sup> Ferrûh, *Şâ’irâni Mu’âşirâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû’l-Kâsım eş-Şâbbî*, 70.

<sup>42</sup> Ferrûh, *Şâ’irâni Mu’âşirâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû’l-Kâsım eş-Şâbbî*, 82.

<sup>43</sup> Abbas, *el-Âmâlû’s-Şi’riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 5-12.

رَاعِيَهَا الْأَنْفَ حَمِيًّا وَلَا

*Ne o davayı üstlenen buna layık ve iffetliydi, ne de onun savunucusu vakar sahibi ve onurluydu.*

وَلَا أَفَادَتْ سَوَى الْأَخْقَادِ تُضْمِرُهَا

فَوْقَ الْبِلَادِ (رَعَامَاتٍ) وَتُنْكِيْهَا

*(Bu davaya) Liderlerin yakıp tutuşturdukları kin ve nefret başka; bir fayda vermedi.*

وَلَمْ تُبَالِ بِمَا تُلْقِي لَهَا حَطَبًا

وَلَا بِأَيِّ كِرَامِ النَّاسِ تَرْمِيهِ

*Ne bu ateşe odun attıkları şeyler, ne de bu ateşe attıkları onurlu insanlar onların (o liyakatsiz liderlerin) hiç umurunda olmadı.*

قَضِيَّةً نَبَذُوهَا بَعْدَمَا قُتِلَتْ

مَا صَرَ لَوْ فَتَحُوا قَبْرًا يُوَارِيهَا<sup>44</sup>

*(O liderler) Öldürülen bu davayı bir kenara attılar; keşke onu örtecek bir mezar kazsaydılar.”*

Kudüs'ü merkez alan bu şiir, Arap dünyasında siyasal bölünmenin ve liderlik zafiyetinin sembolü olarak Kudüs davasının yaşadığı hayal kırıklığını güçlü bir biçimde dile getirmektedir. Şair, Kudüs'ü sadece coğrafi bir yer değil, aynı zamanda toplumsal ve siyasal bir dava olarak ele alır ve bu dava uğruna verilen mücadelede yaşanan umutsuzluğu ifade eder.

Şiirin açılışında, “liderlik ve partiler yurdu” “دَارُ الرِّعَامَةِ وَالْأَخْرَابِ” tanımıyla, Kudüs davasının siyasî çıkarların ve hiziplerin gölgesinde kaldığı vurgulanır. Şair, bu “dava” için yitirilmiş umutlardan bahseder ve geçmişteki direnişe dikkat çeker. “Hatırlar mısınız?” ifadesiyle başlayan ikinci beyit, Kudüs'e genç, güçlü ve fedakâr ruhların feda edilmesini sembolize eden bir imge sunar; bu, Kudüs'ün bir kadın gibi masum ve korunmaya muhtaç olarak tasvir edilmesiyle daha da derinleşir.

Şiirin devamında, Kudüs'ün “güvenilir bir kardeş” ve “onurlu bir koruyucu” arayışı teması işlenir. Bu, ümmetin birlik ve dayanışma eksikliğine, ideal liderlik vasıflarından yoksun kalışına dair sert bir eleştiridir. Öte yandan, şiirde kin, nefret ve düşmanlığın bu dava üzerinde tahrip edici etkisi “liderlerin körüklediği ateş” mecazıyla betimlenmiştir.

Son olarak, şiir, davanın “öldürüldüğü” ve hatta “mezarının kazılmadığı” temasıyla sonlanır. Bu vurgu, sadece fiziksel bir kayıp değil, aynı zamanda vicdanî ve toplumsal bir terk edilişi simgeler. Böylece şiir, Kudüs davasının ihmali ve unutulmuşu üzerinden bir uyarı niteliği kazanır.

Özetle, şiir, Kudüs ve onun etrafında şekillenen siyasî gerçekliklerin dramatik bir anlatımıdır. Liderlik krizinin ve toplumsal sorumluluktan kaçışın neden olduğu umutsuzluk hem tarihî hem güncel bağlamda bu dize ve imgelerle güçlü biçimde yansıtılmıştır. Şiirin sembolik dili ve metaforları, okuyucuda hem duygusal hem de düşünsel bir etki meydana getirmekte, Kudüs davasının yeniden sahiplenilmesi gerektiğine dair dolaylı bir çağrı işlevi görmektedir.

### 3.2. Üç Kahramana Yazılan Ağıt: es-Sülâsâu'l-Hamrâ

1929 yılında gerçekleşen Filistin İsyanının ardından, Haziran 1930'da Fuâd Hicâzî, Muhammed Camcum ve Attâ ez-Zîr isimli üç genç hakkında idam kararı verilmiştir. Halkın yoğun protestolarına rağmen idam karar infaz edilmiş ve 17 Haziran 1930 günü bu üç genç Akka Hapishanesi'nde peş peşe idam edilmiştir. Gençler idam edilirken minarelerden tekbirler, kiliselerden çan sesleri yükselmiş ve ülke genelinde büyük bir yas havası hâkim olmuştur.<sup>45</sup>

<sup>44</sup> Hakavâtî, *İbrâhîm Tuqân el-'Amâlû's-Şi'riyyah el-Kâmile*, 114.

<sup>45</sup> Abbas, *el-'Amâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 28.

Fuâd Hicâzî, Beyrut Amerikan Üniversitesi mezunu olup idam edilmeden önce ailesine gönderdiği mektubunda, 17 Haziran gününün her yıl şiir ve şarkılarla anılacağını dile getirmiştir. İbrâhîm Tûqân, bu üç gence ithaf ettiği es-Sülâsâü'l-Hamrâ (Kızıl Üçler) adlı şiiriyle millî şair kimliğini bir kez daha perçinlemiştir.<sup>46</sup>

### الْثَّلَاثَاءُ الْحُمْرَاءُ

(Kızıl Üçler/Kızıl Salı)

Giriş Bölümü

لَمَّا تَعَرَّضَ بَجْنِكَ الْمُنْحُوسُ

وَتَرْتَحْتُ بِعُرَى الْحَيَاتِ رُؤُوسُ

*“Talihsiz yıldızınız ortaya çıktığında ve ipler başlarına geçirilip yalpaladıklarında,*

نَاخَ الْأَذَانُ وَأَعْوَلَ النَّافُوسُ

فَاللَّيْلُ أَكْدَرُ وَالنَّهَارُ عَبُوسُ

*Ezan ağıt yakıyor, çan çılgık atıyor; gece daha karanlık, gündüzse çatık kaşlıdır.*

طَفَقَتْ تَتَوَرَّعُ عَوَاصِفُ وَعَوَاطِفُ

وَالْمَوْتُ جَيْتًا طَائِفٌ أَوْ خَاطِفٌ

*Fırtınalar ve duygular harekete geçmeye başladı. Ölüm her zaman etrafta dolaşıp durur ya da ansızın gelir.*

وَالْمِعْوَلُ الْأَبْدِيُّ يُعْنُ فِي الثَّرَى

لِيَرُدَّهُمْ فِي قَلْبِهَا الْمُنْحَجِرِ

*Ebedî kazma, onların taşlaşmış kalbini aslına döndürmek için toprağı derinlemesine kazıyor.*

يَوْمَ أَطْلَعَ عَلَى الْعُصُورِ الْخَالِيَةِ

وَدَعَا أَمْرًا عَلَى الْوَرَى أَمْنَالِيَةِ

*Geçmiş asırlara bakan ve “kainatta benim gibisi geçip gitmiş mi? Diye soran bir gün.*

فَأَجَابَهُ يَوْمٌ أَجَلَ أَنَا رَاوِيَةِ

لِمَحَاكِمِ التَّقْطِيشِ تِلْكَ الْبَاغِيَةِ

*Başka bir gün ona şöyle cevap verdi: “Evet, ben teftiş mahkemelerine( ilâhî mahkemeye) bu azgınları haber vereceğim.*

وَلَقَدْ شَهِدْتُ عَجَائِبًا وَعَرَائِبًا

لَكِنَّ فِيكَ مَصَائِبَ وَنَوَائِبًا

*Ben nice mucizelere ve tuhaflıklara şahitlik ettim. Ancak sende büyük musibetler ve felaketler var.*

لَمْ أَلْقَ أَشْبَهًا لَهَا فِي جُورِهَا

فَأَسْأَلُ سِوَايَ وَكَمْ بِهَا مِنْ مَنَكِرٍ

*Böylesi bir zulmün benzerini hiç görmedim. Öyleyse bana değil, başka günlere sor. Onların birçoğu bu kötülüğü inkâr edecektir.*

Kapanış Bölümü

أَجْسَادُهُمْ فِي تَرْبَةِ الْأَوْطَانِ

أَرْوَاهُمْ فِي جَنَّةِ الرِّضْوَانِ

*Bedenleri vatan toprağında, ruhları Rıdvan cennetindedir.*

<sup>46</sup> Abbas, el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân, 132-136.

وَهُنَاكَ لَا شَكْوَى مِنَ الطُّغْيَانِ

وَهُنَاكَ فَبِضْ الْعُقُورِ وَالْعُقْرَانِ

*Orada zulüm yoktur, sadece bağış ve mağfiret vardır.*

لَا تَرْجُ عَفْوَ مَنْ سِوَاهُ، هُوَ إِلَهُ

وَهُوَ الَّذِي مَلَكَتْ يَدَاهُ كُلَّ جَاهٍ

*Allah'tan başka kimseden af dileme; çünkü o, ilâhtır. Tüm şan ve izzete sahip olan sadece odur.*

جَبَرُوتُهُ فَوْقَ الَّذِينَ يُعْرَفُونَ

جَبَرُوتُهُمْ فِي الدَّرِّ وَالْبَحْرِ

*Onun yüceliği, karada ve denizde kendi güçleriyle övünenlerin kudretinden üstündür.*<sup>47</sup>

Üç gencin idam edilmesinden on gün sonra Medresetü'n-Necât'ın mezuniyet töreninde İbrâhîm Tûqân, bu şiirini halkın huzurunda bizzat kendisi okumuş; şiirin etkisi, törene katılan dinleyicileri derinden sarsmıştır. Şiir, adeta şairin içinden kopup gelen bir feryat niteliğindeydi. Şiirin özellikle son bölümleri, idam edilen gençlere ve onların şahsında Filistin davasına ithaf edilmişti. Dinleyiciler gözyaşlarına hâkim olamamış, duygusal atmosfer törende hâkim unsur hâline gelmiştir. Bazı dinleyiciler, bu şiir Yahudilerin bulunduğu bir ortamda okunmuş olsaydı, İbrâhîm Tûqân'ın hayatının tehlikeye girebileceğini belirtmişlerdir.<sup>48</sup>

### 3.3. Şükran Şiiri

1932 yılı eğitim-öğretim yılı sona ermeden önce hastalığı nükseden İbrâhîm Tûqân, görevine ara vermek zorunda kalmış, doktorların tavsiyesiyle hastaneye yatmış ve mide ameliyatı geçirmiştir. İbrâhîm Tûqân'ın ameliyat sonrasında iyileşmesi, doktorlar tarafından "mucize" olarak nitelendirilmiştir. Taburcu olduğunda İbrâhîm Tûqân'ın cebinde taşıdığı ve şükran duygularını yansıtan şu şiir yer almaktaydı:

إِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ يَا خَالِقِي

بِشُكْرِ عَلَى نِعْمَةِ الْعَاقِبَةِ

*"Ey Yaratıcım! Bana bahşettiğin sağlık nimetine şükrederek sana yöneliyorum.*

إِذَا هِيَ وَلَّتْ، فَمَنْ قَادِرٌ

سِوَاكَ عَلَى رَدِّهَا ثَانِيَةً؟

*Eğer sağlık elden giderse, onu yeniden geri verecek senden başka kim vardır?*

وَمَا لِلطَّبِيبِ يَدٌ فِي الشِّفَاءِ

وَلَكِنَّهَا يَدُكَ الشَّافِيَةُ

*Doktorun iyileştiren bir kudreti yoktur; şifa ancak senin Şâfi isminle mümkündür.*

تَبَارَكْتَ، أَنْتَ مُعِيدُ الْحَيَاةِ

مَتَى شِئْتَ فِي الْعَظْمِ الْبَالِيَةِ

*Sen yücesin; dilediğin zaman çürümüş kemiklere bile hayatı yeniden lütfedersin.*<sup>49</sup>

<sup>47</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 87-90.

<sup>48</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tûqân*, 28.

<sup>49</sup> Bu beyit Yasin sûresi yetmiş sekizinci "Bu çürümüş kemikleri kim diriltecek?" âyetini anımsatmaktadır.

وَأَنْتَ الْمُفْرَجُ كَرْبِ الضَّعِيفِ  
وَأَنْتَ الْمُجِيرُ مِنَ الْعَادِيَةِ

*Sen zayıfın sıkıntısını giderensin; sen düşmanın saldırısından kurtaransın.*<sup>50</sup>

Bu şiirinde, sağlık nimeti için Allah'a yönelmekte ve şifanın yalnızca Allah'tan geleceğini vurgulamaktadır. Bu mısralar, onun iç dünyasında taşıdığı derin manevî atmosferi açıkça yansıtmaktadır.

### 3.4. Mevtinî / Vatanım

Kısa ömrüne rağmen, işgal altındaki Filistin toplumunun duygu ve düşüncelerini derin bir biçimde yansıtan eserler veren İbrâhîm Tûqân'ın en bilinen şiirlerinden biri de 1934 yılında kaleme alınmış ve Arap dünyasında hem edebî hem de siyasî bir sembol hâline gelmiş olan Mevtinî (Vatanım) şiiridir.<sup>51</sup>

مَوْطِنِي  
مَوْطِنِي الْجَلالُ وَالْجَمالُ، السَّناءُ وَالْبَهاءُ فِي رَبِّكَ  
وَالْحَيَاةُ وَالنَّجاةُ، وَالْهُناءُ وَالرَّجاءُ فِي هَوَاكَ  
هَلْ أَرَاكَ سَالِمًا مُنَعَّمًا  
وَعَاقِبًا مُكْرَّمًا، هَلْ أَرَاكَ  
فِي عِلَاكَ تَبْلُغُ السَّمَاءَ

Vatanım...

Zarafet ve asalet de senin dağlarındadır,

Şan ve ihtişam da.

Mutluluk ve umut sana olan aşktandır,

Ve hayat ile kurtuluş da senin aşkındadır.

Görebilir miyim seni yeniden,

Şan ve şeref içinde azametliyken?

Ve görebilir miyim seni yeniden,

Yüceliğe, arşa uzanırken...

مَوْطِنِي، مَوْطِنِي، السُّبَابُ لَنْ يَكِلَ

هُمْ أَنْ تَسْتَقِلَّ أَوْ يَبِيدَ، نَسْتَقِي مِنَ الرَّدَى

وَلَنْ نَكُونَ لِلْعَدَى كَالْعَبِيدِ، لَا نُريدُ

دُلْنَا الْمُؤَيَّدَ وَعَيْشَتَنَا الْمُتَكَدَا

لَا نُريدُ، بَلْ نُعيدُ

مَجْدَنَا التَّلِيدَ

Vatanım...

Gençler senin özgürlüğün için yılmadan ayakta;

İçsek de ölüm şerbetini kana kana,

Tutsak olmayız düşmanın prangalarına.

Ebedi zillet ve esaret yaşamayı kabul etmeyiz;

Bilakis geçmişteki şanımızı geri almak isteriz.

<sup>50</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 63.

<sup>51</sup> Salim Tamari, "Ibrahim Tuqan: Poet of Palestine.", *Journal of Palestine Studies* 50/2 (2021), 45.

مَوْطِي، مَوْطِي، الْحِسَامُ وَالْبِرَاعُ، لَا الْكَلَامُ وَالنِّزَاعُ رَمَزَنَا  
مَجْدَنَا وَعَهْدَنَا، وَوَاجِبٌ إِلَى الْوَفَا يَهْزُنَا  
عِزُّنَا غَايَةٌ تُشْرِفُ، وَرَايَةٌ تُرْفَرُ يَا هُنَاكَ  
بِي غَلَاكَ، فَاهِرًا عَدَاكَ<sup>52</sup>

Vatanım...

Kelam ve çekişme değil, kılıç ve kalemdir şiarımız;  
Sözümüz, şerefimiz ve vefa görevimiz,  
İzzetimiz bizi sarsar, titretir.  
Hedefimiz şeref verir, bayrağımız dalgalanır,  
Ey vatanın göğsünde salınan sancak,  
Sen ki düşmanı kahredersin.

Bu şiir, Lübnanlı besteciler Ahmed ve Muhammed Flâylef tarafından bestelenmiş ve kısa sürede geniş kitlelere ulaşmıştır. 1936–1939 yılları arasında gerçekleşen Filistin Arap Ayaklanması sırasında, Mevtinî, fiilen bir “millî marş” işlevi görmüş ve özellikle bağımsızlık arzusunun sembolü hâline gelmiştir.<sup>53</sup> Böylece İbrâhîm Tûqân'ın şiiri, hem Filistin halkı için özgürlük ve direnişin simgesi olmuş, hem de bölgedeki Arap millî kimliğinin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Mevtinî, edebiyat ile toplumsal hareketler, siyasal süreçler ve millî kimlik arasındaki güçlü ilişkiyi ortaya koyan bir örnek olarak değerlendirilebilir.

İbrâhîm Tûqân, otuz altı yaşında yazdıklarını bir kitapta toplayamadan gençliğinin baharında vefat etmiştir. Bununla birlikte, kardeşi Ahmed, İbrâhîm Tûqân'ın yüz yirmi şiirini bir şiir dîvânında toplamıştır.<sup>54</sup> Ayrıca el-Mütevekkil Tâhâ, İbrâhîm Tûqân'ın radyo konuşmalarını, dostlarına, kız kardeşine ve akrabalarına diğer dillerde yazmış olduğu mektuplarını Arapçaya tercüme ederek “*إبراهيم / İbrâhîm Bahçeleri*” isimli kitabı yayımlamıştır.<sup>55</sup>

#### 4. Meslekî Hayatı

Filistinli şair İbrâhîm Tûqân'ın mensup olduğu kuşak içerisinde öğretmenlik ve gazetecilik, en çok rağbet gören iki meslek grubuydu. Bu tercihin arkasında yatan temel motivasyon, gençlerin yaşadıkları topluma ve vatana hizmet etme arzusu ile siyasî ve toplumsal gelişmeleri öğrenme istek ve arzusuydu. İbrâhîm Tûqân da bu iki meslek arasında gidip gelen bir yaşam sergilemiş, aynı zamanda çağdaş Arap edebiyatının öncü isimlerinden biri olarak üzerine düşen millî sorumluluğu büyük bir bilinçle üstlenmiştir.<sup>56</sup>

##### 4.1. Öğretmenlik Serüveni

İbrâhîm Tûqân'ın mezuniyet törenine babası Abdülfettâh Ağa da katılmak üzere Beyrut'a gelmiştir. Bu dönemde çeşitli sağlık sorunları yaşayan İbrâhîm Tûqân, tedavi sürecinde önemli ölçüde iyileşme göstermiştir. Ardından babasıyla birlikte hem sağlık kontrollerini sürdürmek hem de gazetecilik alanında iş imkânlarını araştırmak amacıyla Mısır'a gitmiştir. Tedaviden olumlu sonuçlar alınmasının ardından babası birkaç hafta sonra huzur içinde Nablus'a dönmüştür.<sup>57</sup> İbrâhîm Tûqân ise Mısır'da bir süre gazetecilikle meşgul olmuş, fakat ailesi onun yakınlarında bulunmasını arzulamıştır. Annesi ve babası, oğullarının gözetimleri altında bir meslek icra etmesini istemiş, özellikle de Nablus'taki Medresetü'n-

<sup>52</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 264.

<sup>53</sup> “The Song That Inspired the Arab World | The Palestinian Museum” (Erişim 18 Eylül 2025).

<sup>54</sup> Tûqân İbrâhîm, *Dîvân İbrâhîm Tûqân*, ed. Ahmed Tûqân (Beyrut: Dârü's-Şark el-Cedîd, 1955), 5.

<sup>55</sup> el-Mutavakkil Tâhâ, *Hadâiku İbrâhîm: Evrâku İbrâhîm Tûkân ve Resâiluhu ve Dirâsât fî Şi'rih* (Beyrut: el-Mu'assasah al-'Arabiyyah li'l-Dirâsât, 2004), 15-20.

<sup>56</sup> Yahya Hijazi, *İbrâhîm Tuqân: A Poet of Resistance* (London: Routledge, 1998) 45; Muhammad Y. Muslih, *The Origins of Palestinian Nationalism* (New York: Columbia University Press, 1988) 112.

<sup>57</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 61.

Necât'ta öğretmenlik yapmasını uygun görmüşlerdir. Bu doğrultuda kendisine öğüt dolu bir mektup yazmışlar; o da bu çağrıya uyarak Nablus'a dönmüş ve Medresetü'n-Necât'ta öğretmenliğe başlamıştır. Yoğun çalışma temposuna rağmen burada geçirdiği süre, onun için huzurlu ve anlamlı bir dönem olmuştur.<sup>58</sup>

#### 4.2. Akademik Faaliyetleri

1930 yılında, Beyrut Amerikan Üniversitesi, ünlü edebiyatçı Enîs el-Hûrî el-Makdisî aracılığıyla İbrâhîm Tûqân'a Arap Edebiyatı bölümünde üç yıllık öğretim üyeliği teklifinde bulunmuştur. İbrâhîm Tûqân, bu teklifi kabul ederek görevine başlamış, ancak sadece iki yıl hizmet verdikten sonra istifa etmiştir.<sup>59</sup> Bu süreçte, doğu ve batı başkentlerinde araştırmalar yapan ve Arap gazel şiiri konusunda uzmanlaşmış müsteşrik Louis Nickel Bohemian (ö. 1958) ile tanışmıştır. İbrâhîm Tûqân, bu müsteşrike, Muhammed b. Dâvûd el-İsfahânî'nin (ö. 297/910) *Kitâbü'z-zehre* adlı eserinin tahkik çalışmalarında yardımcı olmuştur.<sup>60</sup> Üniversitedeki görevinden istifasının peşi sıra Filistin'e dönen İbrâhîm Tûqân, devlet okulu olan el-Medresetü'r-Reşadiye'de öğretmenliğe başlamış, ikinci bir davet almasına rağmen tekrar Amerikan Üniversitesi'ne dönmemiştir.<sup>61</sup>

#### 4.3. Bürokratik Görevleri

1933 yılı şubat ayında hastaneden taburcu olduktan sonra öğretmenlik mesleğinden tamamen ayrılmış, devletten aldığı maaşı dahi kabul etmeyerek memleketi Nablus'a dönmüş, ardından da Nablus Belediyesi Sular İdaresi'nde iki yıl boyunca görev yapmıştır. Bu süre zarfında millî içerikli şiirler yazmaya devam etmiş ve bunları *ed-Difâ'* gazetesinde yayımlamıştır.<sup>62</sup>

1940 yılında, daha önce yazdığı eserleri yeniden gözden geçirme düşüncesiyle Irak'a giderek Irak Eğitim Bakanlığı'nda görev almıştır. Ancak Irak'ta hastalığı nüksetmiş, ağrıları artınca tedavi amacıyla yeniden Nablus'a dönmek zorunda kalmıştır.<sup>63</sup>

#### 4.4. Filistin Radyosunda Göreve Başlaması

1935 yılının sonlarına doğru Filistin Manda yönetimi, Arapça, İngilizce ve İbrânîce dillerinde yayın yapacak bir radyo istasyonu kurma çalışmalarına başlamıştır. Bu kapsamda çeşitli alanlarda çalışacak personele ihtiyaç duyulmuştur. 1936 yılında İbrâhîm Tûqân, Kudüs'te kurulan bu radyonun Arapça yayınlar bölümünde "mülâhız" (gözlemci) unvanıyla göreve başlamıştır. İbrâhîm Tûqân, bu görevini dört yıl boyunca büyük bir şevkle, aşkla ve memnuniyetle sürdürmüştür. Zira Arapça yayınlar, onun nazarında Filistin halkının ve genel anlamda Arap dünyasının düşünce ve değerlerini yansıtan birer ayna konumundaydı.<sup>64</sup>

29 Mayıs 1936 tarihinde İbrâhîm Tûqân'ın sesi, Filistin Radyosu aracılığıyla Arap coğrafyasına ulaşan ilk Arapça yayın olmuştur. Bu hem kendisi hem de Arap toplumu için sembolik bir dönüm noktası niteliği taşımaktadır. İbrâhîm Tûqân, radyoda sunduğu programları büyük bir keyifle hazırlamış, bu süreçte yakın arkadaşı Ömer Ferrûh'a yazdığı bir mektupta radyoda çalışmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Onun hazırladığı yayınlar, özellikle öğrenci ve aydın kesimden oluşan geniş bir dinleyici kitlesi tarafından ilgiyle takip edilmiştir.<sup>65</sup>

İbrâhîm Tûqân, radyo programlarında edebiyat sohbetlerine yer vermiş, millî duygularla kaleme aldığı şiirlerini okumuş ve Arap dili, tarihi ve kültürüne dair çeşitli içerikler sunmuştur. Bu programlar, onun entelektüel birikimini ve edebî şahsiyetini geniş kitlelerle buluşturma imkânı sağlamıştır.<sup>66</sup>

<sup>58</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 25-26.

<sup>59</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşırâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 37-38.

<sup>60</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 31.

<sup>61</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşırâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 43-44.

<sup>62</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 33.

<sup>63</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 63.

<sup>64</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 39.

<sup>65</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 64.

<sup>66</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 65.

Aynı yıl içerisinde hem sağlık durumunun iyileşmesi hem de maddî açıdan daha iyi bir duruma gelmesiyle birlikte evlilik düşüncesi şekillenmiştir. Bu süreçte radyoda konuşmacı olarak sık sık yer alan Rûhi Paşa Abdülhâdî'nin (ö. 1954) kızı Sâmîye bint Kasım Abdülhâdî ile evlenmeye karar vermiştir. Ancak bu kararını ailesinden gizlemiştir. Kudüs'ten Nablus'a döndüğünde babasına evleneceğini yalnızca şu cümleyle haber vermiştir: "Yarın düşünüm var, gelmenizi istiyorum." Bu evlilikten Urayb ve Câfer adlarında iki oğlu dünyaya gelmiştir.<sup>67</sup>

#### 4.5. Bağdat'a Yerleşmesi ve Edebiyat Öğretmenliği

İbrâhîm Tûqân'ın Filistin Radyosu'ndaki görevi, zamanla çeşitli çevrelerin hedefi hâline gelmiştir. Özellikle Yahudi haber ajansları ve basın organları, onun hazırladığı programlara yönelik karalama kampanyaları yürütmüş; bu yayınları doğrudan ya da dolaylı biçimde eleştirmiştir.<sup>68</sup> Radyoda etkili olmaya başlayan İngiliz yetkililer ise Arapça yayınlarda klasik (fasîh) Arapçanın yerine halk arasında konuşulan lehçelerin (âmîce) kullanılmasını teşvik etmiş; İbrâhîm Tûqân ise bu değişime açıkça karşı çıkmıştır. Ayrıca radyoda Arap olmayan unsurların etkisinin artması da onun tepkisini çekmiştir.<sup>69</sup>

Bu eleştirileri ve duruşu sebebiyle İbrâhîm Tûqân, özellikle İngiliz yönetimi tarafından bir tehdit olarak algılanmış; görevine son verilmesi yönünde çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Nihayetinde, bu baskıların ve yönlendirmelerin etkisiyle görevinden ayrılmak durumunda kalmıştır. Onun bu görevden ayrılışı, Siyonist gazeteler tarafından memnuniyetle karşılanmış; söz konusu basın organları, İngiliz yetkilileri öven haberlerle bu gelişmeyi kamuoyuna duyurmuştur.<sup>70</sup>

Radyodaki görevinden ayrılan İbrâhîm Tûqân, Filistin dışına çıkmayı düşünmeye başlamış, ailesinin ve özellikle babasının karşı çıkmasına rağmen bu kararında ısrarcı olmuştur. Filistin'de karşılaştığı baskıların etkisiyle, bir daha geri dönmek üzere Bağdat'a gitmeye karar vermiştir.<sup>71</sup> Bu kararı, yalnızca mesleki bir yöneliş değil, aynı zamanda siyasal ve psikolojik bir kopuş olarak da değerlendirilebilir.

İbrâhîm Tûqân, Bağdat'a yerleştikten sonra Uluslararası Öğretmen Akademisi'nde Edebiyat öğretmeni olarak göreve başlamıştır. Bu görev, onun akademik uzmanlık alanıyla örtüşmekteydi ve mesleki açıdan da kendisine tatmin edici bir imkân sunmaktaydı. Akademide Lübnanlı, Suriyeli ve Filistinli pek çok meslektaş ile çalışmıştır. Bağdat'a varışında, burada yaşayan Iraklı dostları tarafından karşılanmış; bir süre meslektaş Muhammed Ali Mustafa'nın evinde misafir edilmiş ve daha sonra öğretmenlere tahsis edilen lojmana yerleştirilmiştir.<sup>72</sup>

Ancak İbrâhîm Tûqân, Filistin'de maruz kaldığı siyasî baskılar ve kişisel saldırılar nedeniyle hem fiziksel hem de ruhsal olarak yıpranmış durumdaydı. Bu yorgunluk, Bağdat'taki yeni ortamda tam anlamıyla dinlenmesine engel olmuş; psikolojik gerilimi kısa sürede nüksetmiştir. Nitekim Bağdat'a yerleştikten sadece iki ay sonra ciddi biçimde hastalanmış ve öğretim yılının ikinci dönemi başlamadan önce görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Bu süreç sonunda, hayatı boyunca bir daha dönmek üzere ayrıldığı Filistin'e, yani Nablus'a, geri gelmek zorunda kalmıştır.<sup>73</sup>

#### 5. Hastalığı ve Vefatı

İbrâhîm Tûqân, sağlığındaki bozulmaları hayatın doğal akışı içerisinde değerlendirmiş ve hastalığını "Hastalık; ömür ve yaşam, başarı ve başarısızlık gibidir." sözüyle yorumlamıştır. Yaşamının son yıllarında sağlık sorunları nedeniyle zaman zaman eğitim ve öğretim görevlerinden uzak kalmak zorunda kalmıştır.<sup>74</sup> Ancak bu süreçte dinî duyarlılığını koruyarak Allah'a sığınmış, ondan şifa dilemekten geri durmamıştır.

<sup>67</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşirâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 51-55.

<sup>68</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 64.

<sup>69</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 72.

<sup>70</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 40-43.

<sup>71</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşirâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 57.

<sup>72</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 44-45.

<sup>73</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Şi'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 44-45.

<sup>74</sup> et-Tarîfî, *İbrâhîm Tûqân Hayâtuhû ve Şi'ruhû*, 72.

Yakın dostu Ömer Ferrûh'a yazdığı bir mektupta yaşadığı sıkıntıları şu ifadelerle aktarmıştır: "Acılar iki ay devam etti. Allah'ın yardımı ve geçirdiğim mide ameliyatından sonra acılarım dindi."

Hastalığına dair hislerini nazmettiği bir beytinde şu şekilde dile getirmiştir:

مِنْ طَيْبٍ إِلَى طَيْبٍ فَقُبْحًا  
لِحِيٍّ وَعَلَى الْأَطْبَاءِ وَقُفٌّ

"Bir doktordan ötekine sürüklendim; yazıklar olsun,  
Sanki hayatım hekimlerin elinde durmuştu."<sup>75</sup>

İbrâhîm Tûqân'ın rahatsızlığı ilerlediğinde yüksek ateş nöbetleri geçirmeye başlamış ve ateşi düşmediği için Kudüs'teki Fransız hastanesine kaldırılmıştır. Durumunun ciddiyet kazanması üzerine yoğun bakım ünitesine alınmış, doktorlar yüksek ateşin sebebinin tifo olabileceği ihtimali üzerinde durmuşlardır. Ancak kan tahlili sonuçları ortaya çıkmadan ve hastalık tanısı kesinleşmeden önce durumu daha da ağırlaştırmıştır.<sup>76</sup>

Ölümün yaklaşmakta olduğunu fark eden İbrâhîm Tûqân, bu farkındalığına dair duygularını nazmettiği bir şiiriyle ifade etmiştir:

يَلْدُ لِي يَا عَيْنُ أَنْ تَسْهَدِي  
وَتَشْتَرِي الصَّفْوَ بِطَيْبِ الْكَرَى

"Ey göz, isterim ki uyanık kalasın  
Ve uykusuzluğu uykunun huzuruyla takas edesin.

لِي رَقْدَةٌ طَوِيلَةٌ فِي عَدٍ  
لِلَّهِ مَا أَعَمَّقَهَا فِي الْقَرَى

Yarın beni uzun bir uyku bekliyor  
Allah aşkına, toprağın bağrında ne derin bir uyku!

أَلَمْ تَرِ طَيْرَ الصَّبَا فِي يَدِي  
أَخْشَى مِنَ الْعَفْلَةِ أَنْ يَنْفِرَا

Gençliğin kuşunu elimde görmedin mi?  
Gafletle elimden uçup gitmesinden korkuyorum.

طَالَ جَنَاحَاهُ وَقَدْ يَهْتَدِي

إِلَى أَعَالِي دَوْحِهِ مُبَكَّرًا

Kanatları uzamış  
Ve ağaç dallarının zirvesine erkenden ulaşabilir.

أَرَى الثَّلَاثِينَ سَتَعْدُو بِهِ

مُغِيرَةً أَفْرَاسَهَا فِي اغْتِرَابٍ

Otuz yaşında, gurbetin kısırakları  
Onu hızla sürükleyip götürecektir.

<sup>75</sup> 'İsâ al-Lübânî, *Dīwān Ibrāhīm Tūqān*. (Bayrūt: Dār al-Fikr al-Lubnānī, 1994), 232.

<sup>76</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşirâni Ibrâhīm Tūqān ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 62.

وَبَعْدَ عَشْرِ يَلْتَوِي عُودُهُ

وَيَنْضَبُ الرِّيثُ وَيَجْبُو الشَّبَابُ<sup>77</sup>

*Ve on yıl sonra bedeni bükülür*

*Yağı tükenir, gençliği solar ve sönüp gider.”*

Bu dizeler, onun ölüme hazırlık duygusunu, gençliğin geçiciliğini ve insanın hayat yolculuğundaki faniliğini derin bir şekilde yansıtmaktadır.

İbrâhîm Tûqân, 2 Mayıs 1941 Cuma akşamı, henüz otuz altı yaşındayken, annesinin göğsüne başını yaslanmış olduğu hâlde hayata veda etmiştir. Ölüm sebebi kesin olarak belirlenememiş olsa da tifo hastalığından şüphelenilmiştir. Bu erken vefatı, yalnız ailesi ve dostlarını değil, aynı zamanda Filistin'in kültürel ve edebî çevrelerini de derinden sarsmıştır.<sup>78</sup>

Vefatı esnasında başucunda her zaman yanında taşıdığı küçük bir Mushaf bulunmaktaydı. Rivayetlere göre, bu Mushaf'tan son olarak şu âyeti okumuştur:<sup>79</sup>

*“İnanan, hicret eden, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerin Allah katındaki dereceleri çok yücedir. Kurtuluşa erenler işte onlardır. Rableri onlara katından bir rahmet, hoşnutluk ve içinde sürekli nimetler bulunan cennetler müjdeler.”*<sup>80</sup>

İbrâhîm Tûqân'ın ardından söylenmesi gereken söz, onun da hayatının anlamı olarak kabul ettiği şu: *İnna lillâhi ve innâ ileyhi râciûn – Şüphesiz ki biz Allah'a aitiz ve şüphesiz ona döneceğiz.*<sup>81</sup> âyettir.

Tûqân'ın ölümü, sadece bireysel bir kayıp değil; Filistin'in millî sesi, üniversite kürsüsünden yükselen bir şair feryadının, Arap halkının duygularını ve direnişini dizelere döken bir vatan şairinin susması anlamına gelmiştir. Onun eserleri, Arap dünyasında hâlâ sevilerek okunmakta; özellikle milliyetçi, duygusal ve tarihî şiirleri halkın hafızasında yaşama devam etmektedir.

### 5.1. Cenaze Töreni

3 Mayıs Cumartesi günü, İbrâhîm Tûqân'ın cenazesi hastaneden alınarak çelenkler ve güller eşliğinde, yoğun bir kalabalığın, Nablus şehrinin ileri gelen erkeklerinin, belediye başkanının ve bazı Müslüman meclis üyelerinin katılımıyla Nablus'a getirilmiştir. Aynı gün saat 15.30'da cenaze töreni düzenlenmiş; cenaze namazı Camikebir Camii'nde kıldıktan sonra naaşı, “كَلِيَّةُ النَّجَاحِ الْوَطَنِي” (Millî Necat Koleji) izci öğrencilerinin omuzlarında taşınmış, kortejin önünde söz konusu okulun öğrencileri, millî heyet temsilcileri, belediye meclis üyeleri, seçkin şahsiyetler, âlimler ve bazı ülke elçileri tarafından takdim edilen yirmi çelenk yer almıştır. Cenaze korteji, huşu ve vakar içerisinde doğu kabristanına kadar yürüyüşünü sürdürmüş; burada birçok hatip anma konuşmaları yapmış ve dinleyiciler derin bir üzüntü içerisinde gözyaşlarına boğulmuştur. Ardından, İbrâhîm Tûqân'ın naaşı dualar eşliğinde toprağa verilmiştir.<sup>82</sup>

### Sonuç

İbrâhîm Tûqân, yirminci yüzyılın ilk yarısında Filistin'in işgal altındaki gerçekliğini şiir diliyle görünür kılmış; edebî üretimini yalnızca estetik bir uğraş olarak değil, toplumsal bir görev ve siyasal bir bilinç aracı olarak kullanmıştır. Bu çalışma, İbrâhîm Tûqân'ın bireysel biyografisi ile içinde yaşadığı tarihî ve siyasî durum arasındaki güçlü etkileşimini ortaya koyarak, onun şiirlerinin yalnızca bireysel bir duyuşun değil, kolektif bir hafızanın ve direniş bilincinin taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır. İbrâhîm Tûqân'ın şiiri, geleneksel Arap edebiyatının estetik ölçüleriyle şekillenmiş olsa da modern dönemin siyasal ve toplumsal kırılmalarına doğrudan temas eden bir bilinç içermektedir. Özellikle “Kudüs” ve “Kırmızı Salı” şiirlerinde dile getirilen hayal kırıklıkları, öfke ve kararlılık, dönemin Arap aydınının yaşadığı ikilemleri ve

<sup>77</sup> Abbas, *el-Âmâlû's-Si'riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*, 160.

<sup>78</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşirâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 62.

<sup>79</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Mu'âşirâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 62.

<sup>80</sup> et-Tevbe 9/20-21

<sup>81</sup> el-Bakara 2/156

<sup>82</sup> Ferrûh, *Şâ'irâni Muâsırâni İbrâhîm Tuqân ve Ebû'l-Kâsım eş-Şâbbî*, 62-63.

mücadele hatlarını görünür kılmıştır. “Vatanım” şiirinin kısa sürede Arap dünyasında millî marş hüviyeti kazanması, İbrâhîm Tûqân’ın eserlerinin toplumsal etkisini açıkça göstermektedir. İbrâhîm Tûqân, halkın anlayabileceği yalın bir dili benimseyerek hem edebî hem de millî bir işlev üstlenmiştir. Bu minvalde, çalışmanın ortaya koyduğu en önemli sonuçlardan biri de İbrâhîm Tûqân’ın şiirinin yalnızca bir edebî metin olarak değil, aynı zamanda bir direniş stratejisi, bir millî bilinç inşâ aracı ve bir kültürel hafıza mekânı olarak değerlendirilmesi gerektiğidir. Onun şiirinde halk, dava, şehitlik, ihanet, liderlik krizi ve ümmet bilinci gibi temalar, bireysel değil toplumsal bir söylem düzleminde ele alınmakta; böylece şiir, gündelik siyasetin ötesinde tarihsel bir tanıklık niteliği kazanmaktadır. Dolayısıyla, İbrâhîm Tûqân’ın şiir mirası yalnızca Arap edebiyatı içinde değil, genel olarak sömürgecilik karşıtı edebî direnişler açısından da ele alınmalıdır. Onun edebî duruşu, yalnızca geçmişin değil, hâlen devam eden Filistin davasının kültürel temellerine dair de önemli ipuçları sunmaktadır. Bu yönüyle İbrâhîm Tûqân, yalnızca bir şair değil, aynı zamanda halkının vicdanını temsil eden tarihsel bir şahsiyettir. Kendisi de bunu “Kalbim, bir lider ya da parti için değil, sadece ülkem için atmaktadır.” sözüyle dillendirmiştir. Ölümünden sonra kardeşi Ahmed tarafından şiirlerinin bir divanda toplanması ve mektuplarının yayımlanması, bu mirasın korunmasına katkı sağlamıştır.

### Beyanname/ Declaration

- 1. Finans/Teşvik:** Yazarlar, bu çalışmada herhangi bir finansman veya teşvik kullanılmadığını beyan etmektedirler. / The authors declare that no funding or incentives were used in the study.
- 2. Çıkar Çatışması:** Yazarlar, çalışma kapsamında herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedirler. / The authors declare that there is no conflict of interest in the study.
- 3. Etik Beyan:** Yazarlar, bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan etmektedirler. Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir. / The authors declare that research and publication ethics were followed in this article. Ethics committee approval is not required for this study.
- 4. Yazar Katkısı:** Her bir yazarın katkı oranı %50’dir / The contribution rate of each author is 50%.

### Kaynakça

- Abbas, İhsân. *el-Âmâlû’s-Şi’riyye el-Kâmile li-İbrâhîm Tuqân*. Beyrut: el-Müessesetü’l-Arabiyye li’d-Dirâsât ve’n-Neşr, 1993.
- Abbâs, Mahmud. *İbrâhîm Tûqân: al-Shâ’ir al-Filasîni*. Beyrût: Mu’assasat al-Dirâsât al-Filasîniyya, 1982.
- Al-Osta’h, Adel. “Homeland in Ibrahim Tuqan’s Poetry”. *An-Najah University Journal for Research – B (Humanities)* 10/1 (1996), 25-35.
- Birsaygılı Mut, Peren. “Bir kardeşlik hikâyesi: İbrahim ve Fatma Tukan” (11 Ağustos 2021), 17, blm. Cins Dergisi.
- Bisharat, George. “Nablus and Its Elite Families under the British Mandate”. *Jerusalem Quarterly* 4 (1997), 13-22.
- Buzpınar, Ş. Tufan. “Nablus”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/265-268. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Dabbâğ, Mustafa Murad. *Bilâdu-nâ Filasîn*. Kudüs: Dâr al-Hudâ, 1973.
- Dabbâğ, Mustafa Murad ed-. *Nâblus fî ‘Ahd el-İhtilâl el-Britânî*. Beyrut: Dâr el-Kâşif, 1992.
- Dayf, Shawqî. *Târîkh al-Adab al-‘Arabî fî al-‘Aşr al-Ḥadîth*. Kâhire: Dâr al-Ma’ârif, 1993.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar-4*. İstanbul: Gonca Yayınevi, 10. Basım, 2020.
- Ferrûh, Ömer. *Şâ’irânî Mu’âşirânî İbrâhîm Tuqân ve Ebû’l-Kâsım eş-Şâbbî*. Beyrut: el-Mektebetü’l-İlmiyye ve Matbaatühâ, 1954.
- Güzel, Hasan Celal vd. (ed.). *Osmanlı’dan Günümüze Filistin Gerçeği*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2001.
- Hakavâtî, Mâcid. *İbrâhîm Tuqân el-‘Amâlû’s-Şi’riyyah el-Kâmile*. Suudi Arabistan: Müessesetü Câizeti Abdilazîz, 2002.
- Hijazi, Yahya. *İbrâhîm Tuqân: A Poet of Resistance*. London: Routledge, 1998.
- Hoca Sadeddin. *Tâcü’t-Tevârîh*. çev. İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- İnalçık, Halil. *The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire: Essays on Economy and Society*. Bloomington: Indiana University Press, 1993.
- Lübânî, ‘İsâ al-. *Dîwân İbrâhîm Tûqân*. Bayrût: Dâr al-Fikr al-Lubnânî, 2. Basım, 1994.
- Mir, Salam. “Palestinian Literature: Occupation and Exile”. *Arab Studies Quarterly* 35/2 (2013), 110-129. <https://doi.org/10.13169/arabstudquar.35.2.0110>

- Muslih, Muhammad Y. *The Origins of Palestinian Nationalism*. New York: Columbia University Press, 1988.
- Nashabe, Hisham. "The Tuqan Family in Nablus: 18th and 19th Century Notables". *Journal of Palestine Studies* 6/4 (1977), 61-75.
- Sandıkçı, Cemal. *Arap Şiirinin Kur'an Lafızlarını Anlamaya Etkisi*. Samsun: Üniversite Yayınları, 2025.
- Tâhâ, el-Mutavakkil. *Hadâiku İbrâhîm: Evrâku İbrâhîm Tûkân ve Resâiluhu ve Dirâsât fî Şi'rih*. Beyrut: el-Mu'assasah al-'Arabiyyah li'l-Dirâsât, 2004.
- Tamari, Salim. "Ibrahim Tuqan: Poet of Palestine." *Journal of Palestine Studies* 50/2 (2021), 43-59.
- Tarîfî, Yûsuf Atâ et-. *İbrâhîm Tuqan Hayâtuhû ve Şi'ruhû*. Amman: Al-Ahlia, 2008.
- Tuqan, Fadwâ. *Rihletî el-Murra: Sîratî ez-Zâtiyye*. Beyrut: Dâr el-Âdâb, 1985.
- Tûqân, İbrâhîm. *Dîvân İbrâhîm Tûqân*. ed. Ahmed Tûqân. Beyrut: Dârü's-Şark el-Cedîd, 1955.
- "The Song That Inspired the Arab World | The Palestinian Museum". Erişim 18 Eylül 2025.  
<https://palmuseum.org/en/museum-from-home/stories-from-palestine/song-inspired-arab-world>